

Rozdílné trávení času mužů a žen: Návrh studentského výzkumného projektu

V předchozím čísle Geografických rozhledů vyšel článek představující výzkum genderových rozdílů v trávení času, který objasňoval hlavní rozdíly ve využití času a prostoru mezi muži a ženami v Česku v závislosti na fázi životního cyklu i místě bydliště. Toto téma se často objevuje i v obecných diskuzích o společenských vztazích a může se stát zajímavým příspěvkem pro náplň různých společensko-vědních či geografických seminářů ve středoškolské výuce.

Cílem tohoto příspěvku je proto návrh struktury a realizace studentského projektu vhodného pro SOČ či jako seminární práce v rámci projektové výuky. Studenti si díky němu mohou vyzkoušet týmový vědecký způsob práce zahrnující návrh „výzkumného designu“ – navržení cílů, výzkumných otázek a hypotéz, volbu výzkumných metod, sběru dat, jejich analýzy a interpretace. Tématem projektu je zkoumání genderových rozdílů v rozložení denních aktivit různých skupin obyvatel a interpretace jejich příčin a důsledků pro fungování společnosti. Toto téma má multidisciplinární charakter, stojí na pomezí oborů geografie, sociologie, případně ekonomie a ve středoškolském rámcovém vzdělávacím programu naplňuje zejména průřezová témata osobnostní a sociální výchova a multikulturní výchova.

Projekt je koncipován jako skupinový a časově je možné jej zpracovávat v průběhu 3–4 dvouhodinových seminářů. Navrhujeme rozdělit studenty do skupin, které by byly zodpovědné za finalizaci jednotlivých úkolů: (a) skupina zodpovědná za sestavení dotazníku, (b) skupina zodpovědná za kontrolu přepisu získaných dat a jejich finální zpracování, (c) skupina zaměřená na zjišťování teoretických informací a interpretaci; samotné dotazování provádí všichni. Studenti si navíc zvolí dva manažery, kteří dohlídí na zdárný průběh celého projektu, rozdělují práci a projekt také prezentují navenek. Vzhledem k tomu, že studenti jsou

rozděleni do pracovních skupin a velkou část práce je třeba dělat mimo hodinu, je možné též projekt rozvrhnout do delšího časového úseku a věnovat mu vždy jen část pravidelného semináře.

Vstup do tématu a diskuze výběru výzkumné otázky

První seminář je věnován celkovému uvedení do tématu. Vstupem do tématu je diskuze problematiky rozdílů v trávení času mezi muži a ženami, ve které se studenti mohou podělit o vlastní zkušenosti z každodenního života své rodiny. Výsledkem diskuze by mělo být prvotní naznačení klíčových problémů či témat, které se s problematikou pojí. Následuje přečtení výše zmíněného článku a případné doplnění oblastí, které jsou pro téma důležité a nezazněly v předchozí diskuzi.

V rámci úvodní diskuze je vhodné naznačit také příčiny existence genderových nerovností, včetně diskuze pojmu gender. Důležité je zdůraznit, že genderové nerovnosti nevycházejí z biologicky daných rozdílů mezi muži a ženami, ale jsou konstruovány kulturně. Gender jako odborný pojem tedy není jen jinak řečené „pohlaví“ neboli sexuální identita, ale jedná se o soubor vlastností či očekávání spojených s chováním mužů a žen, jež se liší v závislosti na kulturním prostředí. Zatímco pohlaví je považováno za neměnnou kategorii, gender se během historického vývoje mění. Další informace k problematice genderu nabízí web neziskové organizace Gender studies

(2016), která provozuje i vlastní knihovnu, a ujejí se problematice genderu v kontextu feministické geografie věnuje práce Pospíšilová, Pospíšilová (2014).

Úkolem úvodního semináře je také výběr výzkumné otázky a cílů vlastního výzkumu. Téma trávení času a genderu je totiž poměrně široké a je možné jej zúžit v závislosti na místním kontextu nebo preferencích studentů. Nabízí se tedy možnost zaměřit se například na:

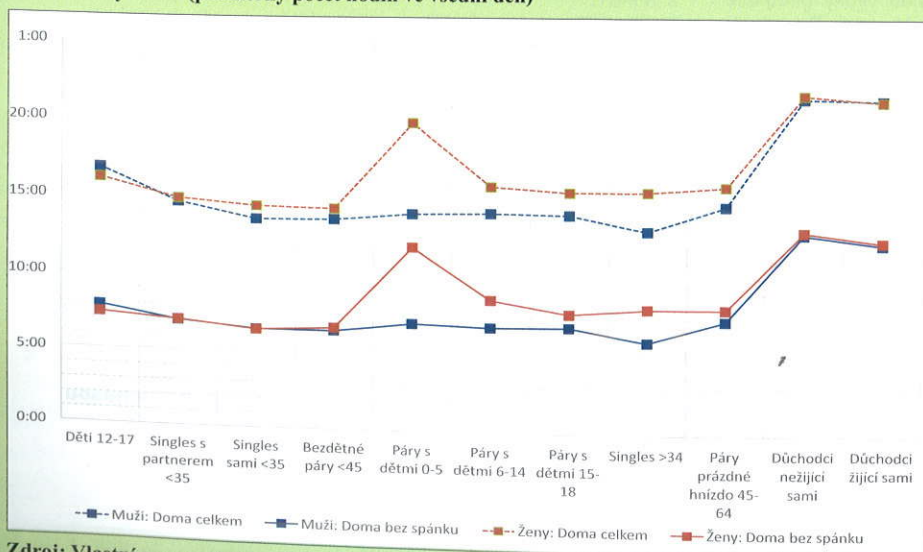
- Každodenní mobilitu obyvatel, tj. na otázku, kam lidé každý den cestují a jaké aktivity v daných místech vykonávají. Příklad výzkumné otázky: Jak genderové rozdíly ovlivňují mobilitu a uspořádání každodenních aktivit?
- Porovnání obyvatel žijících v různých typech území, například na venkově, ve městě či na okraji města. Příklad výzkumné otázky: Jak místo bydliště ovlivňuje genderové rozdíly v trávení času (popř. i mobilitě)?
- Problematiku volného času. Příklad výzkumné otázky: Jak způsoby trávení volného času ovlivňují celkové prostorové chování mužů a žen?
- Problematiku rozdělení práce placené (zaměstnání) a neplacené (péče o děti a domácnost) mezi jednotlivými členy domácnosti. Příklad výzkumné otázky: Jak genderové rozdíly ovlivňují uspořádání každodenních aktivit a zejména podíl práce placené a neplacené?

Při stanovování výzkumných cílů a otázek je vhodné myslet také na cílovou skupinu samotného šetření. Nabízí se možnost provést šetření mezi ostatními studenty (např. s dotazováním studentů z vyšších či nižších ročníků) nebo do něj zahrnout i další věkové skupiny prostřednictvím zapojení rodičů či širší rodiny.

Rozmyšlení způsobu provedení výzkumu

Následující hodina je již věnována finalizaci konkrétních výzkumných otázek (vč. rozhodnutí, kdo budou respondenti v našem výzkumu) a naplánování konkrétních kroků při provádění výzkumu. V první řadě je nutné vytvořit dotazník. Nabízí se přitom dvě možnosti. První z nich je tzv. denikový záznam (tabulka), kdy daný respondent zaznamenává v krátkých časových intervalech jednotlivé aktivity, součástí může být i informace, s kým danou aktivitu prováděl

Čas strávený doma (průměrný počet hodin ve všední den)



Zdroj: Vlastní zpracování na základě MML – Market & Media & Lifestyle

Příklad detailního deníkového záznamu

Začátek aktivity	Konec aktivity	Hlavní aktivita	Paralelní aktivita	Sám	Partner	Dítě	Rodič	Sourozenec	Jiná	Kde/Jak
5:00	7:00	spánek		A						doma
7:00	7:20	hygiena	poslech rádia	A						doma
7:20	7:40	snídaně	čtení zpráv				A	A		doma
7:40	8:00	cesta do školy						A		pěšky
8:00	12:00	škola							A	škola
12:00	13:00	oběd							A	škola
13:00	13:15	cesta na trénink	poslech hudby	A						autobus
13:15	14:45	fotbal							A	hrřiště

Pozn.: Jednodušší variantou je předepsání jednotlivých činností v rádcích a časových intervalech v sloupcích. Příklad tohoto typu záznamu je uveden v tiskové zprávě (Jak Češi tráví čas, 2016).

a kde ji prováděl. Ideální by bylo sledovat jednu osobu alespoň týden, aby byly pokryty všední i víkendové dny, sběr dat i vyhodnocení jsou však relativně časově náročné. Alternativně je možné u každé osoby zaznamenat jen jeden typický den v týdnu a celý výzkum pak zaměřit buď na dny víkendové, nebo všední. Druhou variantou deníkového záznamu je sledovat jen předepsané aktivity v daný čas (viz poznámka pod tabulkou). Tato varianta je pro respondenty jednodušší, ale ztrácí se informace o osobách a konkrétních místech, kde aktivita proběhla. Třetí možností je provést dotazníkové šetření, kdy respondent popisuje svůj typický týden (viz tabulka uložená v Materiálech na webu GR). Volba struktury dotazníku závisí na cíli konkrétního výzkumného projektu.

Součástí dotazníku mohou být i doplňkové otázky, jejichž výběr opět závisí na cílech výzkumu. Ty je vzhledem ke způsobu následného zpracování vhodné koncipovat jako uzavřené, příp. polouzavřené. Otevřené otázky se složitěji vyhodnocují, mohou ale poskytnout detailnější vhled do problematiky. Otázky se mohou týkat například spokojenosti s množstvím volného času, dostupností služeb nebo problémů, se kterými se respondent potýká v rámci organizace každodenních aktivit. Dotazník dále musí obsahovat otázky zjišťující základní demografické a socioekonomické ukazatele respondenta nutné pro vyhodnocení výsledků výzkumu. Jde zejména o pohlaví, věk, vzdělání, profesi, ale

například i o složení domácnosti (počet a věk dětí), příjem nebo rodinný stav.

Přípravený dotazník je vhodné diskutovat s celou třídou a poté ještě upravit. Následovat by mělo pilotní šetření provedené na malém vzorku respondentů, jehož cílem je odhalit nevhodně či nepřesně formulované otázky. Po finalizaci dotazníku následuje sběr dat, který provádí celá třída.

Zpracování získaných dat

Další hodina je věnována zpracování dat získaných z dotazníků. Je vhodné, aby již na tuto hodinu skupina studentů připravila na základě dotazníku tabulku, do kterého jednotliví studenti (tazatelé) přepíší své dotazníky. Zde je důležité v první řadě kategorizovat jednotlivé aktivity (příklad je uveden v článku Kůsová, Pospíšilová, Špačková, 2016) a následně připravit kolonky tak, aby bylo možné vypočítat u každého respondenta celkové časy strávené jednotlivými činnostmi.

Je vhodné, aby se seminář konal v počítačové učebně nebo aby studenti měli k dispozici notebooky. Studenti pak mohou na hodině analyzovat data a dávat si do souvislosti první výsledky výzkumu (například porovnávat způsob trávení času v případě různých skupin obyvatelstva). Z průměrných hodnot je pak možné vytvořit různé typy grafických výstupů, které mohou napomoci interpretaci výsledků (viz graf). Případně otevřené otázky je třeba kategorizovat a vyhodnotit slovně. Prvotní výsledky je vhodné na hodině

diskutovat a stanovit další směr analýzy, kterou dokončí zodpovědná skupina studentů.

Interpretace zjištěných výsledků

Poslední seminář je pak věnován interpretaci výsledků výzkumu. Pro ni je vhodné získat informace z odborných textů vztahujících se k problematice. Na jejich studiu může paralelně pracovat další skupina studentů a hlavní zjištění představit ostatním studentům v úvodu hodiny. Může se jednat o noviny články, články v časopisech i o odborné materiály veřejných institucí a neziskových organizací. Je vhodné, aby se jednotliví členové tematicky zaměřili např. na a) trendy ve využití volného času, b) rozdíly v životě mezi venkovem a městem, c) dopravní situací a dostupnost, d) suburbanizaci a její dopady na každodenní životy lidí nebo e) využití veřejného prostoru v souvislosti s genderem, které souvisí s tématem bezpečnosti.

Na základě takto zjištěných informací je pak možné zasadit výsledky vlastního šetření do širšího kontextu. Nejvýraznější rozdíly v trávení času budou patrné pravděpodobně při porovnání osob odlišných individuálních socioekonomických charakteristik (práce x studium x rodičovská dovolená x důchod x nezaměstnanost), které do velké míry souvisí i s životním cyklem a pohlavím. Roli bude hrát i místo bydliště, příjem a další zjišťované znaky. Nikdy ale nebude možné na základě těchto charakteristik vysvětlit všechny rozdíly. Současná společnost je do velké míry individualizovaná a jedinci si volí svůj životní styl na základě vlastních preferencí, i když se tak děje v rámci určitých mantinelů.

Nabízí se tedy otázka, proč tomu tak je a zdali je správné, aby např. naše pohlaví, věk nebo místo bydliště mělo vliv na to, co můžeme ve svém životě dělat. Studenti tak mohou diskutovat, v jaké míře je možné být v rámci každodennosti svobodný a v jaké míře jsme svázáni do určitých modelových typů chování. Diskuze se dále může věnovat opatřením, která by pomáhala překonávat tato omezení.

Tereza Kůsová, Petra Špačková,
Lucie Pospíšilová
Přírodovědecká fakulta UK
terezakusova@natur.cuni.cz

Differences in Spending Time Between Men and Women: Proposal for a Student Research Project. The previous issue of *Geografické rozhledy* included an article describing research on gender differences in spending time and mobility in Czechia, based on participant's stage in the life cycle and their place of residence (rural vs. urban). This topic is present not only in academic research, but also arises quite often in society-wide discussions about social relations. It has the potential to become an interesting addition to social science or geography seminars in secondary schools. This article presents a possible student project suitable for seminar work in the context of project-based learning.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- POSPÍŠILOVÁ, L., POSPÍŠILOVÁ, K. (2014): Feministické prostory. In: Matoušek, R., Osman, R. (ed.): *Prostory geografie*. Univerzita Karlova v Praze. s. 99–122.
- KŮSOVÁ, T., POSPÍŠILOVÁ, L., ŠPAČKOVÁ, P. (2016): Jak ženy a muži v Česku tráví svůj čas a co nám to říká o české společnosti? *Geografické rozhledy*, 26, 2, s. 22–23.

Gender studies: <http://genderstudies.cz/gender-studies/kdo-jsme.shtml>, 29. 11. 2016

Jak Češi tráví čas (2016): http://www.promenyceskespolecnosti.cz/aktualita/aktualita22/Jak_Cesi_travi_cas_TK_20-06-2016.pdf. Materiál k tiskové konferenci 20. 6. 2016.